

XX. SJAZD KSSS A NIEKTORÉ PROBLÉMY SLOVENSKEJ
HISTORICKEJ VEDY

Tvorivá diskusia, ktorá sa po XX. sjazde Komunistickej strany Sovietskeho zväzu rozvinula vo všetkých oblastiach nášho života, zasiahla prirodzene aj oblasť vedy. Zo všetkých vedných odborov dotýkajú sa výsledky XX. sjazdu KSSS bezprostredne najmä vied spoločenských, ako to vyplýva z ich samej podstaty a poslania. Odhalenie kultu osobnosti, ktorý dusil tvorivé sily ľudu zavrhnutie ustrnutého dogmatizmu, bezmyšlienkového schematizmu a prihlásenie sa s najväčším dôrazom k tvorivému leninskému mysleniu otvára nové perspektívy pre ďalší rozvoj filozofie, právnej vedy, ekonómie a histórie.

V súvislosti s kritikou systému kultu osobnosti vystupujú do popredia rôzne otázky historickej vedy a práce historikov vôbec. Nemožno zakrývať, že sa v našej práci vyskytuje celý rad nedostatkov charakteru ideologického, odborného i organizačného. Tieto nedostatky vyplynuli jednak z toho, že do slovenskej historickej vedy marxizmus-leninizmus ako metóda vedeckej práce prenikal len pomaly a jednak z toho, že pokiaľ sa uplatňoval, chápal sa nezriedka šablónovite, jednostranne, skomolene. Príčiny mnohých nedostatkov, ktoré sa prejavovali v marxisticko-leninskej metóde vedeckej práce, treba hľadať v samom kulte osobnosti.

V spoločenských vedách sa prejavila mimoriadne škodlivo nesprávna teória J. V. Stalina o zostrovaní triedneho boja v období budovania socializmu, o ktorú sa opieral systém kultu osobnosti. Teória zostrovania triedneho boja viedla k podceňovaniu úspechov socializmu, jeho pritažlivosti a sily jeho ideí, z čoho nevyhnutne vyplynulo zakrývanie nedostatkov nášho života. Nesprávne tendencie v hodnotení prítomnosti museli bezprostredne zapôsobiť na základný smer najmä najnovších dejín, dejín robotníckeho hnutia, dejín strany. Snaha uviesť do súladu tendencie prikrášľovaniu s dejinami strany nemohla skončiť inde ako na ceste istého skresľovania najnovších dejín, neúspechov a prekážok v historickom zápase strany, zjednodušovania ťažkého boja strany proti kapitalizmu a za víťazstvo socializmu. Pri spracovaní starších dejín, feudalizmu a prvých fáz vývoja kapitalistického spoločenského poriadku, pri hodnotení jednotlivých úsekov a problémov týchto historických epoch vychádzalo sa z rozboru hospodársko-spoločenských javov ako základu pre posudzovanie všetkých nadvstavbových problémov, pre posudzovanie triednych bojov a celého politického života. Pri spracovaní najbližšej minulosti sa od dôsledného uplatňovania marxisticko-lenin-

skej metódy často upúšťalo. Kým pri výskume starších dejín metóda historického materializmu zdala sa byť prostou samozrejmosťou, v najnovších dejinách sa stretávame zväčša iba s formálnym uplatňovaním materialistickej a dialektickej metódy, so zjavmi ignorovania základných princípov marxizmu-leninizmu, hoci sa, pravda, marxistická terminológia a frazeológia pri spracovaní najnovších dejín používala viac ako hocikde inde.

Prirodzene, prvým a najmarkantnejším dôsledkom systému kultu osobnosti bol prejav tohto kultu v historických prácach. Mimoriadne veľký význam sa pripisoval jednému alebo niekoľkým vedúcim politickým činiteľom v rozpore s objektívnou situáciou a s dejinnou úlohou ľudových mäs, v čom sa nepochybné prejavovali prvky subjektivismu a spiatočnickeho idealizmu. Pritom sa toto v podstate idealistické chápanie dejín revolučného robotníckeho hnutia prenášalo do najnovších dejín vôbec. Preceňovala sa úloha nielen kladných postáv robotníckeho hnutia, ale aj jeho renegátov a úchylkárov a zveličovalo sa neraz aj pôsobenie predstaviteľov buržoázie v dejinách národa. Silné idealistické tendencie v najnovších dejinách prevládli napriek tomu, že marxizmus-leninizmus správne vymedzil úlohu a význam veľkých osobností v dejinách.

Antonín Novotný uviedol na aprílovom zasadnutí ÚV KSČ, že aj u nás sa vytvoril systém kultu osobnosti, konkrétne aj istý kult Klementa Gottwalda. Kult Kl. Gottwalda sa odrazil aj v práci našich historikov v najrôznejších formách. Od V. sjazdu KSČ sa dejiny strany spojili takmer výhradne s menom Klementa Gottwalda. K jeho spisom, prejavom a článkom, v ktorých sa odráža revolučný boj a skúsenosti strany v posledných desaťročiach, pristupovalo sa prevažne dogmaticky.

S mylnou a škodlivou teóriou zostrovania triedneho boja súviselo ďalej nesprávne poňatie straníckosti a poslania historickej vedy. Práce z najnovších dejín sa žiadali z hľadiska aktuálnych, často veľmi krátkodobých kampaní, jubileí alebo v súvislosti so snahou upevniť autoritu, rozšíriť popularitu jednotlivých vedúcich činiteľov verejného života. Cesta komunistickej strany k víťazstvu sa mala opísať ako proces jediného neprotirečového toku smerujúceho od úspechu k úspechu. Najnovším dejinám sa teda kládli úlohy propagandistické a nie vedecké. Pritom je jasné, že práve hlboký, ostrý marxistický pohľad na historický proces prospieva najlepšie veci strany, posilňuje jej autoritu. Marxizmus-leninizmus vylučuje také poňatie straníckosti, ktoré zakrýva nedostatky a omyly v dejinách revolučného robotníckeho hnutia. Naopak, opísanie robotníckeho hnutia a dejín strany so všetkými nedostatkami, ťažkosťami a prekážkami môže sa stať veľmi dôležitým nástrojom politického boja v súčasnosti. Straníckosť v historiografii spočíva teda v maximálne pravdivej analýze a hodnotení javov z pozície maximálnej marxistickej zásadovosti.

V prácach z najnovších dejín vyskytovali sa nielen vážne ideologické chyby, ale aj chyby odborného a technického charakteru. S falošným chápaním poslania najnovších dejín v našom živote súviselo, že práce z tejto oblasti sa spracovávali často na základe iba veľmi povrchného štúdia, často výlučne alebo prevažne z novinového materiálu a z prejavov politických činiteľov. Dochádzalo dokonca aj k takým zjavom, že aj základné údaje z oblasti ekonomického vývoja krajiny,

životnej úrovne, nezamestnanosti sa čerpali iba z časopiseckého materiálu. Už vyučovanie na vysokých školách nevedlo pri štúdiu najnovších dejín k osvojeniu si serióznych metód práce v archívoch a práce so štatistickými údajmi. Treba, pravda, povedať, že aj prax niektorých inštitúcií — sťažovanie prístupu k materiálom, označovanie mnohých materiálov za tajné a neprístupné, náhodné sústreďovanie materiálu z ucelených fondov neprispela k rozvoju bádania v oblasti dejín robotníckeho hnutia. Ani sústredenie istej časti buržoáznej literatúry v jedinej inštitúcii nemožno považovať za správne z hľadiska všestrannosti vedeckého výskumu.

Subjektivistické tendencie sa prejavovali aj pri vydávaní zborníkov dokumentov a spisov politických činiteľov. Často sa nedodržiavali základné princípy editorskej praxe, ktorá okrem kritického rozboru predpokladá plnú autenticnosť textu. Dochádzalo k tomu, že sa z dokumentov, prejavov a článkov vynechávali, doplňovali alebo pozmeňovali celé vety a pasáže. Okrem svojvoľných úprav aj výber dokumentov, nezriedka úplne jednostranný, stával sa priamo východiskom pre skreslený pohľad na dejiny strany.

Okrem nadhodených problémov, ktoré sú v skutočnosti spoločnými problémami československých historikov, stáli pred slovenskými historikmi niektoré špecifické problémy. Slovenskí historici viedli v posledných rokoch boj proti zvyškom buržoázneho nacionalizmu i proti prežitkom ľudáctva. Očistiť myslenie od prejavov zaostalých názorových tendencií je jednou z čestných úloh historického frontu. Ideologický boj proti nacionalizmu sťažovala však skutočnosť, že tento boj sa viedol jednostranne a v podmienkach systému kultu osobnosti, systému podozrievania, nedôvery i zastrášovania. V týchto podmienkach sa aj vyzdvihovanie pokrokových slovenských národných tradícií nechápalo často správne a pripisovali sa mu motívy nacionalizmu. Dôsledkom porušovania leninských noriem v národnostnej otázke bolo, že slovenskí historici sa vyhýbali spracovaniu niektorých otázok, ako napr. otázke vývoja slovenských národných orgánov po roku 1945. Medzi niektorými slovenskými historikmi prejavovali sa tendencie obhajovať politiku českej buržoázie na Slovensku v období predmníchovskej ČSR. S nedostatočnou ujasnenosťou sa na druhej strane pristupovalo aj k hodnoteniu národnostnej politiky KSČ, ktorá už v minulosti správne videla podstatu tzv. slovenskej otázky, ako aj východisko k jej vyriešeniu.

Hovoriac o niektorých problémoch našej historiografie v súvislosti s XX. sjazdom KSSS treba zdôrazniť, že v žiadnom prípade nemožno podceňovať výsledky, ktoré slovenská marxistická historická veda dosiahla v posledných rokoch. Nevzali sme si však za úlohu vypočítavať tieto úspechy. Sústredili sme sa iba na niektoré nedostatky v našej práci, pretože chceme, aby sa čo najrýchlejšie odstránili. Východisko k odstraňovaniu nedostatkov, ako nám ukázal XX. sjazd, je cesta hlbokého odhaľovania týchto nedostatkov a ich neúprosná kritika.